

1180. Åby, Östervåla sn.

Pl. 159.

Litteratur: B 1088, L 2008, D 1:297. J. Bureus, F a 6 s. 2, s. 84 n:r 185 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 464, F a 10:2 n:r 122 b, Cabbalistica (N. 24, LSB), s. 154 b; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 169; O. Grau, Beskrifning Öfver Wästmanland (1754), s. 578, 579 [omtrycket 1904, s. 451]; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1:2 (1849), s. 96; E. Erdmann, Några ord till upplysning om bladet »Lindsbro» (1865), s. 66; UFT h. 1 (1871), s. 82; R. Dybeck, Runa (fol.) 1876, s. 36; Västmanlands läns kalender 1881, s. 458; Lars Ersson i Klasbo, Fornminnen inom Wästmanland (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 63; Handlingar 1939 (ang. flyttning av U 1180) i ATA.

Äldre avbildningar: J. Hadorph och P. Helgonius, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, B 1088 och Grau a. a.); Dybeck, D 1:297.

Stenen står i norra kanten av vägen Östervåla kyrka – Ullfors, 40 m. ÖNÖ om landsvägsbron vid Åby, i skälet vid avtagsvägen till Kartan. Platsen, som ligger ungefär 1 km. NÖ om Östervåla kyrka, är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindsbro».

Den egendomliga inskriften tilldrog sig Joh. Bureus' uppmärksamhet; i F a 6 säges platsen vara »Widh Åby i Wåla»; F a 5: »Wåla Åby»; F a 10:2: »Widh Åby i Wåla Sokn i Vpland». — I *Ransakningarna* 1667–84 lämnas följande uppgift om U 1180: »widh åby byen och Landzwägen står een Runsteen medh Runne skriffth der på skrifwen». På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har med bläck antecknats: »Åby by i Wåhla Sochn» (B 1088: »Wåla Sockn. Åby by»; L 2008: »Wåla härad och socken, Åby»). Grau: »Wid denna by [= Åby] finnes en Runsten ...; wissa meningen af des påskrift kan ej inhemtats». — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Lindsbro»: »Ö. Wåla socken: invid Åby by, en liten [runsten]». UFT h. 1 (1871): »En enda runsten finnes, hvilken står vid landsvägen nära Åby gästgifvaregård». I sin reseberättelse för sommaren 1876 (*Runa*, fol.) skriver R. Dybeck: »Vid Håf såg och afritade jag några märkligare stensättningar, hvarefter jag begaf mig till runstenen i Åby by, Vålas socken, hvilken sten nyligen är flyttad och åter rest». *Sveriges runurkunder*: »Stenen är för några år sedan åter rest vid den korsväg som finnes i byn. Inskriften lär ännu en dryg tid warda outredd.» — Den 15/11 1939 gav Riksantikvarieämbetet tillstånd, begärt av vägstyrelsen i Västmanlands östra vägdistrikt, att flytta U 1180, som stod hindrande i vägen för den allmänna trafiken. Den flyttades år 1940 till sin nuvarande plats.

Ljusröd sandsten, nedtill med mörkt ytskikt. Höjd 0,94 m., bredd 0,60 m. Ristningsytan är upptill vittrad, varför linjerna där äro grunda. Nedtill är ristningen djup och väl bevarad. De runliknande tecknens utseende framgår av pl. 159.

Bureus kallar tecknen »Ignorata Runæ», och Grau konstaterar, att meningen av dem ej kan »inhemtats». C. Sæve framhåller (i UFT), att »denne runsten har en lång inskrift, som är af lika obegripligt slag, som den å Tible-stenen», dvs. U 466. Enligt Liljegren (i *Runurkunder*) innehåller inskriften delar av runraden »upprepade, med några tillsatser». I sin reseberättelse för år 1876 skriver Dybeck om ristningen på U 1180: »Att inskriften innehåller runraden eller 'stycken deraf med några tillsatser', är osäkert. Bautilska ritningen har,

Fig. 570. U 1180. Åby, Östervåla sn. Bureus' uppteckning i F a 6.

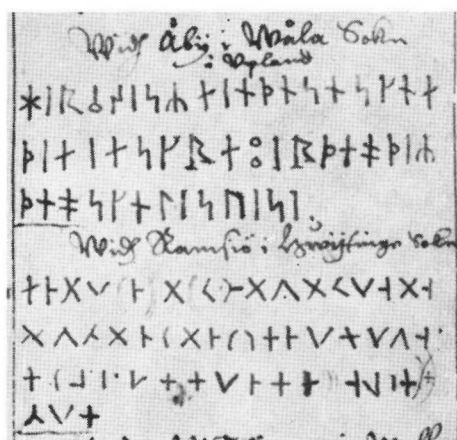

Fig. 571. U 1180. Åby, Östervåla sn och U 1175. Stora Ramsjö, Vittinge sn. Uppteckning av Bureus i Fa 10:2.

Fig. 572. U 1180. Åby, Östervåla sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1088).

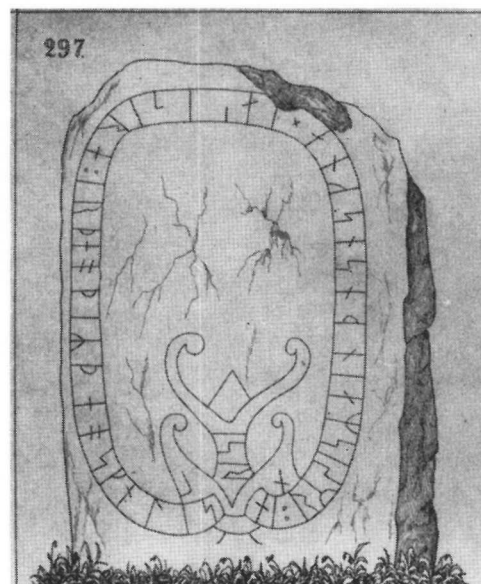

Fig. 573. U 1180. Åby, Östervåla sn.
Efter D 1:297.

så till runor som slingor, många fel. En i byn boende 93-årig gumma, för hvilken jag beklagade att den lille vackre stenen icke kunde läsas, yttrade: si då på bättre! både jag och många te mej kunde som barn hela ramsan, ja som vatten, fast vi nu, gu' nå' oss, glömt allt ihopa.»

Liljegren återger (efter *Bautil*) inskriften på följande sätt: »ai. rōsisōainpnsnsmnānias ꝥaskra: ibpaopirpno sknlis visi?»

C. Säve: »Runorna äro dessa (stupmadr ʀ, uttalad som r eller ö, tecknas här med r): AI. RRSISRAI APNSNSMNANIASꝥASKRA: IBPAOPIRPNOSKNLSSUISI.»

U 1180 ger oss ytterligare ett exempel på inskrifter, som icke ha någon språklig innebörd. Dybecks uttalande i *Sveriges runurkunder*, att inskriften »lär ännu en dryg tid varda outredd», kan man tveklöst in-

stämma i. I *Upplands runstenar* konstaterar v. Friesen, i samband med sin behandling av Ramsjö-stenen [U 1175], Vittinge-stenen [U 1170] och Nysätra-stenen [U 835], att inskriften på U 1180, »där flertalet tecken dock äro verkliga runor, saknar ... mening och sammanhang». Detta betyder icke, att ristningar av denna typ helt skulle sakna intresse. Det är i alla händelser värt att lägga märke till att så många ha påträffats i dessa trakter, alltså i utkanten av det uppländska runstensområdet.

1181. Lilla Runhällen, Råsbo, Nora sn.

Pl. 158.

Litteratur: B 1089, L 793, D 1:295. Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 171; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 50; O. Grau, *Beskrifning Öfver Wästmanland* (1754), s. 553 [omtrycket 1904, s. 431]; W. Tham, *Beskrifning öfver Sveriges rike* 1:2 (1849), s. 89; E. Erdmann, *Några ord till upplysning om bladet »Lindsbro»* (1865), s. 66; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1876, s. 37; Lars Ersson i Klasbo, *Formminnen inom Wästmanland* (ATA); E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 147; E. Bellander, *Inventering av fasta fornlämningar i Nora sn år 1933* (ATA); S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppland 1943* (ATA).

Äldre avbildningar: Osignerat träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta*, B 1089 och Grau a. a.); Celsius, teckning (i F m 60:2); Dybeck, D 1:295.

Den fragmentariskt bevarade runstenen står rest 80 m. NNÖ om Lilla Runhällen¹, 55 m. NV om den nybyggda fastigheten Åstorp, 3 m. Ö om stora landsvägen Heby–Tärnsjö (riksväg 254). Ristningsytan vetter åt V, åt vägen. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindsbro».

Den äldsta kända uppgiften om U 1181 finnes i *Ransakningarna* 1667–84: »widh Lilla Runhällan finness et lijtet stycke behållit af een gammall Runnsteen och ingen weeth berätta honom warit större». — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* är med bläck antecknat: »Nora hed, Lilla Runhällen» (B 1089: »Nora Socken»; L 793: »Enåker och Nora socken ... Lilla Runhällen»). — O. Celsius, som undersökte U 1181 den 30 juli 1726, anger platsen som »Lilla Runhällen på Nora Heden och i Nora Sn en mihl ifrån Nora Kyrkia på stora landzwägen till Löfsta». (Denna Celsius' platsuppgift avskrivs av N. R. Brocman i hans exemplar av *Bautil*, R 556 a, UUB, s. 299.) Grau: »På Nora Heden står en annan Runsten». Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Lindsbro»: »Nora socken: norr invid Lilla Runhällen vid landsvägen, en mindre [runsten]». Dybeck nämner i sin reseberättelse för år 1876, att »behandlingen af lilla och stora Runhällen upptog mer än en dag»; i *Sveriges runurkunder* lämnar han den oriktiga uppgiften, att U 1181 »står omkring 100 famnar norr om» U 1164. (Avståndet mellan de båda stenarna är i verkligheten omkring 9 km.) E. Bellander anger platsen på följande sätt: »650 m. N om sockengränsen, 80 m. NNÖ om Lilla Runhällen, 5 m. ÖSÖ om landsvägen, 1 m. V om en bod».

Det bevarade stycket består av stenens nedre del. Senast lagades U 1181, som är sönderslagen i fyra delar, hösten 1957.

Rödgrå granit. Höjd (över nuv. markytan) 0,65 m., bredd 0,76 m., tjocklek 0,30 m. Runornas storlek är 6,5 cm. Ristningen är numera ganska grund.

Inskrift (med det inom □ supplerat efter B 1089):

... - i × lit × akua ... [k × sa]lfan × ek - ... ns · fari · afi × kunu-s ·

... let haggva ... [si]k sialfan, Ænglandsfari, afi ...

»... lät hugga (stenen) efter sig själv, Englandsfararen, ... morfar (eller farfar).»

Till läsningen: Före r. 1 finnas inga spår av ristning. Av r. 1 återstår nedre hälften av hst och ett stycke av en snedställd bst. Det förefaller som om runan har varit r. R. 2 är skadad i toppen; troligen har runan varit

¹ Det är U 1181, som har gett bebyggelsen namn. På samma sätt har Stora Runhällen fått sitt namn av den omkring 9 km. längre åt S vid samma väg resta U 1164. Det är att märka, att U 1181 är en betydligt mindre sten än U 1164.